

Gołębiewski, Grzegorz

"Nieznane świadectwa. Opozycja i opór społeczny w województwie płockim w tajnych dokumentach Służby Bezpieczeństwa", oprac. Jacek Pawłowicz, Toruń 2005 : [recenzja]

Notatki Płockie 50/4-205, 46-47

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NIEZNANE ŚWIADECTWA. OPOZYCJA I OPÓR SPOŁECZNY W WOJEWÓDZTWIE PŁOCKIM W TAJNYCH DOKUMENTACH SŁUŻBY BEZPIECZEŃSTWA, wstęp, wybór i opracowanie Jacek Pawłowicz, przedmowa Jerzy Eisler, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005, ss. 572

W połowie 2005 r. ukazała się kolejna książka Jacka Pawłowicza, będąca efektem jego zainteresowania historią płockiej „Solidarności” i ludzi ją tworzących, bowiem mimo braku w tytule nazwy NSZZ „S”, właśnie jej głównie dotyczy. Tym razem jest to zbiór dokumentów, pochodzących z zasobów Archiwum Instytutu Pamięi Narodowej, a wytworzonych przez różne wydziały płockiej SB, milicji i prokuratury.

W przedmowie prof. Jerzy Eisler przypomniał bogatą literaturę historyczną i wspomnieniową, dotyczącą dziejów „Solidarności” oraz scharakteryzował znaczenie powstania „Solidarności” dla Polski i Europy.

Publikacja podzielona została na dwie części: I – charakterystyki i opracowania, II – raporty, meldunki, szyfrogramy, analizy. Część I zawiera 12 dokumentów opracowanych w 1987 r. przez wydział „C” WUSW w Płocku na polecenie dyrektora Biura „C” MSW z 19 grudnia 1986 r. Charakterystyki miały posłużyć do nowego wydania informatora MSW o nielegalnych organizacjach i ugrupowaniach działających w Polsce w latach 1944-1985. Większość przytaczanych dokumentów dotyczy „Solidarności” i „Solidarności” Rolników Indywidualnych z terenu Płocka, Kutna i ogólnie woj. płockiego, reszta – Konfederacji Polski Niepodległej, Ruchu Młodej Polski, zupełnie nieznanymi – Młodzieżowego Komitetu Obrony, Niezależnego Związku Młodzieży Pracującej oraz robotniczego protestu w Płocku w czerwcu 1976 r.

W części II znajdujemy mniej obszerne raporty, meldunki, wyroki i notatki służbowe dotyczące różnych aspektów działalności opozycyjnej i represji ze strony milicji, SB i sądów – łącznie 152 dokumenty.

Publikacja dostarcza więc bardzo obszernego i jednocześnie zróżnicowanego materiału, głównie z lat 1980-1989. Z racji swojego charakteru, jak każdy zbiór dokumentów nie jest to książka dla każdego. Powinna jednak zainteresować kilka grup czytelników: przede wszystkim bezpośrednich uczestników i świadków opisywanych wydarzeń, którzy w publikowanych dokumentach odnajdą raporty i notatki na swój temat, osoby zainteresowane najnowszą historią Płocka oraz historyków, dla których może to być świetna baza źródłowa i punkt wyjścia do dalszych badań. Prezentowany zbiór może posłużyć nie tylko do opracowania dziejów płockiej „Solidarności” i innych organizacji, ale także biografii działaczy opozycyjnych, czy historii stanu wojennego w Płocku.

Przez pryzmat SB-ckich i milicyjnych raportów możemy prześledzić kolejne etapy działalności płockiej „Solidarności” od początku powstania do roku 1989. Związek od początku swojego istnienia był przedmiotem za-

interesowania Służby Bezpieczeństwa, która z ogólnie dostępnych źródeł, poprzez tajnych współpracowników oraz metodami operacyjnymi zbierała informacje o jego działalności, strukturze, osobach zajmujących funkcje kierownicze. Po wprowadzeniu stanu wojennego Związek stał się przedmiotem represji, czego dotyczy kolejna grupa dokumentów. Możemy z nich dowiedzieć się o działalności osób, które zostały aresztowane głównie z racji udziału w demonstracjach, malowaniu napisów na murach i prowadzeniu kolportażu nielegalnych wydawnictw.

Jak wynika z przytoczonych dokumentów represje skończyły się w grudniu 1988 r., czyli po podjęciu decyzji o rozmowach „okrągłego stołu”, aczkolwiek działacze opozycji w dalszym ciągu byli inwigilowani, podobnie jak obserwacji i raportom podlegały legalne już spotkania przedwyborcze kandydatów na postów z ramienia Komitetu Obywatelskiego. SB nie ogranicza się do biernego obserwowania poczynań „Solidarności” i Komitetów Obywatelskich, ale zamierzała czynnie włączyć się w kampanię przedwyborczą. W MSW opracowano rozsyłany w teren zestaw 20 pytań jakie funkcjonariusze i współpracownicy SB mieli zadawać na zebraniach przedwyborczych kandydatów strony solidarnościowej. Pytania były tak sformułowane, aby niezależnie od odpowiedzi spowodować podważenie autorytetu i zaufania do kandydata „Solidarności”.

Dopiero w listopadzie 1989 r. Wydział Śledczy WUSW w Płocku na podstawie ustawy z 29 maja 1989 r. „o przebaczeniu i puszczaniu w niepamięć niektórych przestępstw i wykroczeń” zakończył postępowania w sprawie 53 osób związanych z opozycją z terenu woj. płockiego.

W SB-ckich notatkach i raportach odnajdujemy nazwiska całej płockiej czołówki opozycyjnej lat 80. z Woj-

ciechem Wiścickim, Janem Chmielewskim, Grażyną Wendt-Przybylską, Dariuszem Stolarskim, Andrzejem Sosnowskim, Tadeuszem Taworskim, Edwardem Widutą i innymi.

Dużo miejsca w cytowanych dokumentach zajmuje postać J. Pawłowicza, który już jako 15-latek, w 1979 r. założył tajną organizację antykomunistyczną, planując zniszczenie trybuny 1-majowej, a następnie stał się działaczem „Solidarności”, Federacji Młodzieży Walczącej, KPN i PPS. Narażało go to na wielokrotne rewizje i aresztowania, zakończone karami grzywny, a nawet wyrokiem więzienia.

Wartość prezentowanego materiału polega także na tym, że cytowane dokumenty publikowane są po raz pierwszy, co czyni omawianą pracę pionierską i odkrywczą. Oceniając dokonany przez J. Pawłowicza wybór dokumentów, wydaje się, że jest on jak najbardziej trafny, oddający zbliżony do rzeczywistego obraz działań MO i SB oraz poziom wiedzy organów represji o organizacjach i osobach, podejmujących działania opozycyjne. Zabrakło jedynie tzw. dokumentów operacyjnych, czyli dotyczących tajnych rewizji w mieszkaniach działaczy opozycji, kontroli korespondencji, podsłuchów itp., ale te dokumenty – jak napisał J. Pawłowicz we wstępie – zostały po prostu na przełomie 1989 i 1990 r. zniszczone, aby zatrzeć ślady przestępczej działalności SB.

Pewne wątpliwości nasuwają się natomiast przy sygnalizowanym już podziale zbioru na dwie części. Jak już wspomniano wszystkie opracowania z części I powstały w 1987 r. na polecenie dyrektora Biura „C” MSW i miały być wykorzystane w nowym wydaniu informatora o nielegalnych organizacjach i ugrupowaniach działających w latach 1944-1985. Ponieważ autor kierował się datami powstania dokumentów najpierw mamy charakterystykę „Solidarności” i KPN, potem opracowanie o proteście w czerwcu 1976 r. następnie o działalności Młodzieżowego Komitetu Obrony w 1979 i na koniec – Niezależnym Związku Młodzieży Pracującej w 1981 r. i kontaktach J. Pawłowicza i R. Kaloty z Ruchem Młodej Polski w 1982 r. Dwa ostatnie raporty – z racji niewielkiej objętości – równie dobrze mogły znaleźć się w drugiej części. Natomiast pozostałe – z odpowiednim komentarzem we wstępie – można było uszeregować, kierując się chronologią opisywanych wydarzeń.

Niefortunną pomyłką wydaje się usunięcie – razem z adresami i imionami rodziców - dat urodzenia osób, występujących w cytowanych raportach, wykazach personalnych i notatkach służbowych. Pozostawienie choćby rocznych dat urodzenia stanowiłoby ważną informację o charakterze socjologicznym i pozwoliło na analizę osób zaangażowanych w działalność opozycyjną pod kątem ich wieku.

Dyskusyjne są także ramy terytorialne wydawnictwa, tzn. województwo płockie, ponieważ 90% dokumentów odnosi się do Płocka, tylko 11% dotyczy Kutna i osób tam działających, a pojedyncze – innych miejscowości dawnego woj. płockiego. Chyba bardziej celowe byłoby

ograniczenie się do Płocka z wyłączeniem Kutna, które posiadało swoją specyfikę i w strukturze „Solidarności” stanowiło odrębny region. Należy sądzić, że płockiego czytelnika w niewielkim stopniu interesuje działalność kutnowskiej „Solidarności” i personalia osób ją tworzących i vice versa. Po usunięciu krótkiego raportu na temat 1976 r. oraz notatek o innych miejscowościach i osobach spoza Płocka mogłoby powstać opracowanie zatytułowane np. „Opozycja polityczna w Płocku 1979-1989 w dokumentach MSW”. Regionowi Kutnowskiemu można byłoby zaś poświęcić osobny zbiór i wydać go w Kutnie. Autor przyjął jednak inną koncepcję, która również nie jest pozbawiona logiki.

Niektóre, mniej istotne dokumenty można było pominąć, np. pismo gen. C. Kiszczaka do gen. W. Jaruzelskiego z 22 lutego 1985 r. (dok. Nr 92) z wykazem aktualnych i byłych pracowników MSW wśród delegatów na I Zjazd NSZZ „Solidarność”, gdzie z Płocka była tylko jedna osoba, a powyższe informacje zostały powtórzone w znacznie ciekawszej, obszernej notatce Biura „C” MSW z 16 kwietnia 1985 r. (dok. Nr 96), zawierającej analizę delegatów na I Zjazd „S”.

Mimo panującej atmosfery, autor nie dał się ponieść emocjom i – choć zamieścił kilka raportów i charakterystyk konfidentów SB – nie ujawnił ich nazwisk, aczkolwiek na podstawie umieszczonych w dokumentach danych personalnych jest to możliwe, zwłaszcza dla osób, które ich znały.

Zamieszczony na końcu indeks osobowy podnosi wartość naukową książki i pozwala na łatwe odszukanie informacji o interesujących nas osobach. Opracowanie J. Pawłowicza jest bowiem przede wszystkim książką o ludziach płockiej i kutnowskiej opozycji antykomunistycznej, głównie „Solidarności”, dzisiaj często już zapomnianych. Za swoją postawę i poglądy zapłacili bardzo wysoką cenę. Wielu z nich zostało 13 grudnia 1981 r. internowanych, wielu pozbawiono prawa do pracy, a próby podejmowania na nowo działalności opozycyjnej i związkowej w latach stanu wojennego i później narażały ich na kolejne represje: aresztowania, kary wysokich grzywn, więzienie, ciągłą ingiwilację i kontrolę. Mimo tych szykan znalazła się stosunkowo duża grupa osób, która konsekwentnie próbowała odbudować Związek lub zadokumentować negatywną postawę wobec reżimu komunistycznego. I właśnie omawiany zbiór dokumentów jest formą hołdu w roku 25-lecia NSZZ „Solidarność” wobec tych, którzy nie dali się złamać, ani zastraszyć, lecz wytrwali w walce o wolność polityczną i związkową.

Na koniec należy jeszcze raz podkreślić pionierski charakter omawianej publikacji i wielki wkład pracy autora przy wyborze tak ciekawego i wartościowego zbioru. Jest to niewątpliwie pierwszy krok w kierunku dalszych badań nad podjętym tematem i należy oczekiwać, że J. Pawłowicz będzie kontynuował swoje zainteresowanie płocką opozycją lat 80., bądź jego śladem pójdą inni.

Grzegorz Gołębiowski